

**СЪВРЕМЕННИЯТ ЧЕШКИ АКТИВЕН ПРЕТЕРИТ
И НЕГОВИТЕ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ
В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК**

Стилиян Стойчев
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

**PRESENT-DAY CZECH ACTIVE PRETERITE
AND ITS FUNCTIONAL EQUIVALENTS
IN PRESENT-DAY BULGARIAN**

Stiliyan Stoychev
University of Sofia St. Kliment Ohridski

The subject of this article is the asymmetry between the preterite microfields in present-day Czech and Bulgarian. The object of research is to be found in the Czech active preterite forms and their Bulgarian functional equivalents. The aim is to present the results of a synchronic contrastive analysis as a fan of functional equivalents and to prepare an algorithm for optimal translation of these finite verb forms from Czech into Bulgarian.

***Key words:** Czech, Bulgarian, interlingual asymmetry, preterite, preterite microfield, functional equivalent, fan of functional equivalents, translated algorithm*

Увод

Предмет на настоящото изложение са някои свързани с темпоралността частни прояви на чешко-българската междуезикова асиметрия, а негови обекти – словоформи на грамемата **претерит** в рамките на активната глаголна парадигма на съвременния чешки език в качеството ѝ както на базисна, така и на релативно употребена маркирана темпорална грамема, от една страна, и техните функционални еквиваленти в съвременния български език, формално разнообразни, с различна фреквенция и твърде многобройни поради сравнително по-големия брой морфологизирани глаголни значения в българския език, от друга страна. Въпросната езикова – и по-специално граматична – асиметрия между

тези два близкородствени езика представлява резултат от различния исторически развой на граматичните им системи.

Теоретична база на изследването са морфологичните концепции на И. Куцаров (Куцаров 2007) и В. Маровска (Маровска 2013)¹. Тъй като използваният в изложението терминологичен апарат не се покрива изцяло нито с традиционната терминология, нито с терминологичните апарати на И. Куцаров и В. Маровска, налага се да направя някои уточнения. Вместо **аорист** се използва терминът **претерит**, вместо **имперфект** – **релативен презенс**, вместо **перфект** – или **резултативен презенс**, или **свидетелски претерит**, или **ренаративен свидетелски претерит**, вместо **плусквамперфект** – **релативен резултативен презенс**.

Анализираният езиков емпиричен материал, както и илюстративните примери са почерпани от включени в Паралелния корпус на Чешкия национален корпус (ЧНК – ПК) оригинални произведения на чешки автори, преведени на български език (вж. посочените източници).

Целите на изложението са: (1) илюстриране на анализирания емпиричен материал, (2) обобщаване на резултатите от предварително проведения синхронен контрастивен анализ², по-специално – на финитните глаголни словоформи от претеритното темпорално микрополе в съвременния чешки и на техните български функционални еквиваленти във вид на функционално-еквивалентно ветрило³ и (3) изготвяне

¹ Двете концепции са много близки. Основната принципна разлика между тях е свързана с отношението им към перфектоидните форми от типа *четял/пишел/носел е*, които И. Куцаров определя като модално и таксисно маркирани и ги нарича конклузивни (Куцаров 1994, 2007: 287), докато В. Маровска ги смята за таксисно маркирани, но модално немаркирани и ги нарича дистантни относителни форми или дистантни форми на зависимия таксис (Маровска 2013: 247). От семантична гледна точка спорните форми най-често изразяват конклузивност или презумптивност и това е аргумент в полза на разглеждането им от И. Куцаров като релативни, но субективно-модални. От формално-структурна гледна точка обаче като че ли натежават повече аргументите в подкрепа на решението на В. Маровска за неутралния им в модално отношение характер (за повече подробности вж. Маровска 2013: 293). Самият И. Куцаров оценява положително факта, че В. Маровска за първи път в българистиката предлага място на маркираните с морфемата *-x/w-* свидетелски глаголни словоформи като обособена грамема в парадигмата на българския глагол (Куцаров 2007: 243).

² Поради съображения от техническо естество се налага от изложението да бъдат пропуснати самият синхронен контрастивен анализ, както и основанията за избора на един или друг функционален еквивалент.

³ За повече подробности по въпроса за принципа на функционалните еквиваленти вж. А. Людсканов (Людсканов 1969), а за функционално-еквивалентното вет-

на максимално опростен⁴ алгоритъм за максимално оптимизиран и адекватен превод на следените глаголни словоформи от чешки на български език, който да бъде в помощ не само на изучаващите българския език чехи, но също така и на изучаващите чешкия език българи.

Изложение

Като базисна темпорална грамема маркираната грамема **претерит** експлицира в съвременния чешки език семата *миналост* и реферира *минало действие или състояние*, т.е. *предходно спрямо изказването действие или състояние* (Травничек 1951: 1375; Щиха и кол. 2013: 439), например: *Pil celou noc* – „Той пи цяла нощ“. Като релативно употребена грамема тя може да реферира *предходност спрямо сегашно действие* (*Nechápi, jak vyhrál* – „Не разбирам как победи“), *предходност спрямо минало действие* (*Nepochopil jsem, jak vyhrál* – „Не разбрах как победи“), *минала предходност спрямо бъдещо действие* (*Nepochopím, jak vyhrál* – „Няма да разбере как победи“), а в подходящи синтактични условия – и *едновременност в миналото* (*Jásal jsem, protože vyhrával* – „Ликувах, защото побеждаваше“) (срв. и Травничек 1951: 1377 – 1385).

Макар да е наследник на стария славянски перфект, съвременният **чешки претерит** е резултативно индиферентен. Неговото морфологично значение днес е *миналост на действието или състоянието*. Експлицирайки минали действия или състояния обаче, той може да имплицира и резултативно състояние, т.е. резултат, актуален в непосредствено следващ ориентационен момент – било то в момента на изказването, било то в друг ориентационен момент. Доста често „резултативният

рило – А. Данчев (Данчев 2001: 107); срв. и С. Стойчев (Стойчев 2014: 34 – 35, Стойчев 2015: 31 – 32). Тук ще бъдат разглеждани само словоформи на онези български глаголни грамеми, чиито микрополета в съвкупността си покриват чешкото активно претеритно микрополе, без оглед на това дали тези грамеми се явяват доминантни, основни допълнителни или периферни допълнителни функционални еквиваленти (Данчев 2006: 107, 166; Стойчев 2014: 27 – 28) на чешката претеритна грамема. Няма възможност да бъдат взети предвид функционалните еквиваленти, свързани с евентуални неутрализации, транспозиции, смяна на диатезата, изреченски трансформации и др. под.

⁴ Стремещът към максимално опростен модел наложи подбор на езиков материал, минимално повлиян от евентуални системни езикови неутрализации и стилистични редакции (срв. и Маровска 2013: 250 – 252), т.е. съзнателно са търсени примери, илюстриращи употребата на следените езикови единици в позиции, които биха могли да бъдат наречени – по аналогия с фонологичните позиции – морфологично силни позиции.

прочит“ на чешките претеритни словоформи бива „инспириран“ от определени налични в контекста „резултативни оператори“⁵.

В чешкия език при таксисна употреба в плана на миналото признакът *едновременност* (а) на действие с минал ориентационен момент в главно изречение, (б) на две или повече минали действия в главни изречения, както и (в) на действие в подчинено адвербиално или атрибутивно изречение с действието в главното изречение се експлицира – в разрез с принципа на релативността – не с **презенс**, а с **претерит на имперфективи** (вж. и Травничек 1951: 1384 – 1385), например: *Když šel do práce, potkal známého* – „Като отиваше на работа, той срещна един познат“; *Zatímco mluvil, díval se oknem* – „Докато говореше, той гледаше през прозореца“. Следователно в подобни случаи чешкият **имперфективен претерит** всъщност е поел функциите на стария имперфект, поради което може да бъде разглеждан и като **релативен презенс** или **презенс в миналото**, който обаче си остава свидетелски и дистантно индиферентен.

При релативна употреба чешките **претеритни словоформи** могат да експлицират и *предходност на действия или състояния в миналото*, т.е. да реферират *предходни минали действия или състояния* (Травничек 1951: 1380, 1384). В тази си употреба съвременният чешки **претерит** е изместил книжния вече **антепретерит**, т.е. наследника на стария славянски плусквамперфект, например: кн. *Koupil s prodělkem, co byl prodal* [антепретерит] → неутр. *Koupil s prodělkem, co prodal* [претерит] – „Той купи на загуба каквото беше продал“. Експлицирайки предходно минало действие или състояние и бидейки резултативно индиферентен, той обаче може да имплицира и минало резултативно състояние, т.е. минал резултат или резултат, едновременен с минал ориентационен момент или друго минало действие. И в този случай „релативният резултативен прочит“ на чешките претеритни словоформи доста често бива „инспириран“ от определени налични в контекста оператори – както релативни, така и резултативни. В подобни случаи чешкият претерит функционира като **резултативен презенс в миналото**.

⁵ Терминът **оператори** се употребява в смисъла на използвания от И. Куцаров термин **модификатори** (Куцаров 1007: 11). За по-голяма нагледност срещашите се в по-долу приведения илюстративен емпиричен материал различни оператори са и различно подчертани, и то по следния начин – резултативни оператори, таксисни оператори, дистантни оператори, ренаративни оператори.

1. ИЛЮСТРАТИВЕН ЕМПИРИЧЕН МАТЕРИАЛ⁶

1.1.1. Ale přšelo a my jsme byli v Ničíně, kde nejsou tramvaje [...]. Tak **jsme šli** rovnou domů, **zmokli jsme** a Pepa **uvařil** čaj s citrónem a topinky s česnekem. Potom **jsme se dívali** na fotbal. Teda Pepa se díval, mě fotbal nebaví, tak jsem s ním jenom seděla v pokoji a kreslila jsem si. → Да, ама валеше, и ние бяхме в Ничин, където няма трамваи [...]. Затова **си отидохме** направо вкъщи, мокри до кости, Пепа **направи** чай с лимон и препечени филийки с чесън, после **гледахме** по телевизията мач. Всъщност Пепа гледаше, на мен футболът не ми е интересен и затова просто седях с него в хола и си рисувах. (Д-Б);

1.1.2. Ale Kaprova ulice je pustá, tatínek asi **vešel** do nějakého domu nebo **zahnul** do některé z postranních ulic. → Но „Капрова“ е пуста, тате сигурно **е влязъл** в някоя от сградите или **е свил** по някоя от страничните улици. (Х-К);

1.2.1. Ale **pršelo** a my **jsme byli** v Ničíně, kde nejsou tramvaje [...]. Tak jsme šli rovnou domů, zmokli jsme a Pepa uvařil čaj s citrónem a topinky s česnekem. Potom jsme se dívali na fotbal. Teda Pepa **se díval**, mě fotbal nebaví, tak **jsem** s ním jenom **seděla** v pokoji a **kreslila jsem** si. → Да, ама **валеше**, и ние **бяхме** в Ничин, където няма трамваи [...]. Затова си отидохме направо вкъщи, мокри до кости, Пепа **направи** чай с лимон и препечени филийки с чесън, после **гледахме** по телевизията мач. Всъщност Пепа **гледаше**, на мен футболът не ми е интересен и затова просто **седях** с него в хола и си **рисувах**. (Д-Б);

1.2.2. Spíš to ale bylo naopak. Řehoř i Pendelmanová něco **věděli** na Olejáře, a on jim nadobro zavřel ústa. A **mohl mít** i pomocníka... → Рже-хорж и Пенделманова **са знаели** нещо за Олеярж и той им е затворил устата веднъж завинаги. Може да е имал и съучастник... (У-С);

1.3.1. Poslední pomazání může přijmout každý katolický křesťan, který nebezpečně **onemocněl** a už **přišel** do rozumu. → Последното помазване може да приеме всеки християнин католик, който **е заболял** тежко и **е дошъл** в съзнание. (Х-Ш);

1.3.2.1. **Byl promrzlý** a chtěl skleničku rumu. → **Беше премръз-нал** и поиска чаша ром. (Ч-Ф);

⁶ Поради съображения от техническо естество се налага установените типове функционални еквиваленти да бъдат представени само с по един илюстративен пример, ексцерпиран от ЧНК – ПК. За улеснение подредбата и номерацията на примерите в точка 1 си кореспондират с подредбата и номерацията на поместените по-долу български функционални еквиваленти на чешкия претерит както във функционално-еквивалентното ветрило (вж точка 2), така и в преводния алгоритъм (вж. точка 3).

1.3.2.2. ... Miluška Voborníková v Ničíně ještě nebyla. [...]. Určitě seděla v máminy šatně. → ... Милушка Воборникова никога преди не беше идвала в Ничин. [...]. Сигурно са я били настанили в гримьорната на мама. (Д-Б);

2.1.1. Odpoledne pak prý kdosi našel moje šaty poskládané na hromádku na břehu Sázavy. → Същия следобед някой намерил дрехите ми, сгънати прилежно на купчинка, на брега на Сазава. (К-Л);

2.1.2. U divizijního soudu hájlil se Teveles tím, že opravdu mu byla slíbena velká stříbrná medalie a že si ji proto v nemocnici koupil od jednoho Bosňáka. Co se týká prýmků jednoročního dobrovolníka, ty že si přišil v opilství a že je nosil dál proto, poněvadž byl stále opilý tramvai [...]. → В дивизионния съд Тевелес се оправдавше с това, че наистина му бил обещан големият сребърен медал и затова той си го купил в болницата от един босненец. Що се отнася до школнишките отличителни знаци, той си ги бил пришил в пияно състояние и продължил да ги носи, защото не бил изтрезнявал оттогава [...]. (Х-Ш).

2.2.1. Dědeček mi vyprávěl, jak se jeden jeho kamarád vracel jednou v létě v noci z hospody, a protože bydlel v sousední vesnici, musel jít taky tou cestou kolem hřbitova. → Той ми разказа как някакъв негов приятел се връщал една лятна нощ от кръчмата и понеже живее в съседното село, трябвало да мине по същия този път, покрай гробището. (Д-Б);

2.2.2. ... Schwarze prý u komandatury řali šavlí do ucha a běžel prý městem zkrvácený. → ... пред комендантството Шварц го били халосали със сабя по ухото и бил тичал из града, потънал в кърви. (М-К);

2.3.1. V jeho rodině že vůbec nikdo nelhal a von měl taky vždycky ve škole z mravného chování nejlepší známku. → В семейството му никога никога не бил лъгал и в училище той винаги бил имал отлична бележка по поведение. (Х-Ш);

2.3.2.1. Gábině Fárové dali dýchat do balónku, který se zbarvil dvakrát zeleně, ačkoli žádný alkohol nepila. → Накарали Габина Фарова да надува балонче, което се оцветило два пъти в зелено, макар че не била пила никакъв алкохол. (К-Х);

2.3.2.2. Koruna tam prý nebyla, viděl to na vlastní oči, někdo ji ukradl a pak zase vrátil. → Короната я нямало, видял това с очите си, някой я бил откраднал, обаче после пак я бил върнал. (У-С).

2. Функционално-еквивалентно ветрило на чешкия претерит и неговите български функционални еквиваленти⁷

ЧЕШКИ ЕЗИК		↔	БЪЛГАРСКИ ЕЗИК		
ПРЕ-ТЕ-РИТ	ТИПИЧНИ КОНТЕКСТУАЛНИ УПОТРЕБИ		ФУНКЦИОНАЛНО-ЕКВИВАЛЕНТНИ ГРАМЕМИ		
PIL	→	<i>pil celou noc</i>	↔	<i>ни цяла ноц</i>	:: 1.1.1. свидетелски претерит
	→	<i><u>zřejmě</u> pil celou noc</i>	↔	<i><u>явно</u> е нил¹ цяла ноц</i>	:: 1.1.2. дистантен претерит
	→	<i><u>tehdy</u> pil po celou noc</i>	↔	<i><u>тогава</u> ниеше по цяла ноц</i>	:: 1.2.1. свидетелски релативен презенс
	→	<i><u>tehdy</u> <u>zřejmě</u> pil po celou noc</i>	↔	<i><u>тогава</u> <u>явно</u> е ниел по цяла ноц</i>	:: 1.2.2. дистантен релативен презенс
	→	<i><u>už</u> pil a nesmí řídit</i>	↔	<i><u>вече</u> е нил² и не бива да шофира</i>	:: 1.3.1. резултативен презенс
	→	<i><u>včera večer</u> <u>už</u> pil a nesměl řídit</i>	↔	<i><u>снощи</u> <u>вече</u> беше нил и не биваше да шофира</i>	:: 1.3.2.1. свидетелски резултативен презенс
	→	<i><u>včera večer</u> <u>zřejmě</u> <u>už</u> pil a nesměl řídit</i>	↔	<i><u>снощи</u> <u>явно</u> <u>вече</u> е бил нил и не е бивало да шофира</i>	:: 1.3.2.2. дистантен релативен резултативен презенс
	→	<i><u>prý</u> pil celou noc</i>	↔	<i>нил цяла ноц</i>	:: 2.1.1. ренаративен свидетелски претерит

⁷ Функционално-еквивалентно ветрило на немаркираната по отношение на морфологичните категории лице, число, род, наклонение, залог и вид чешка претеритна словоформа **pil** и на нейните български функционални еквиваленти в различен контекст с експлициране на неморфологизираните в чешкия език признаци с помощта на съответни оператори и без оглед на евентуални неутрализации и стилистични редакции.

→	<i>prý zřejmě pil celou noc</i>	↔	<i>явно бил пил¹ цяла ноц</i>	:: 2.1.2. ренаративен дистантен претерит
→	<i>tehdy prý pil po celou noc</i>	↔	<i>тогава пиел по цяла ноц</i>	:: 2.2.1. ренаративен свидетелски релативен презенс
→	<i>tehdy prý zřejmě pil po celou noc</i>	↔	<i>тогава явно бил пиел по цяла ноц</i>	:: 2.2.2. ренаративен дистантен релативен презенс
→	<i>prý už pil a nesmí řídit</i>	↔	<i>вече бил пил² и не бивало да шофира</i>	:: 2.3.1. ренаративен резултативен презенс
→	<i>podle ní včera večer už pil a nesměl řídit</i>	↔	<i>според нея снощи вече бил пил³ и не бивало да шофира</i>	:: 2.3.2.1. ренаративен свидетелски релативен резултативен презенс
→	<i>podle ní včera večer zřejmě už pil a nesměl řídit</i>	↔	<i>според нея снощи явно вече бил пил⁴ и не бивало да шофира</i>	:: 2.3.2.2. ренаративен дистантен релативен резултативен презенс

3. Алгоритъм за превод на чешки претеритни словоформи на български език

И така, ако анализът на контекста на дадена ЧЕШКА СЛОВОФОРМА в ПРЕТЕРИТ показва,

1. че е налице ПЪРВИЧНА ВЕРБАЛИЗАЦИЯ и че тази форма РЕФЕРИРА

1.1. **минало действие** или **състояние**, т.е. предходно спрямо изказването действие или състояние

1.1.1. *от позицията на свидетел*, то неин български функционален еквивалент (по-нататък ФЕ) следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата **СВИДЕТЕЛСКИ ПРЕТЕРИТ** (напр.: *пил celou noc* → *пи цяла ноц*)

или

1.1.2. *от дистанция*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата **ДИСТАНТЕН ПРЕТЕРИТ** (напр.: *zřejmě pil celou noc* → *явно е бил¹ цяла ноц*)

или

1.2. **минало действие** или **състояние**, **едновременно с друго минало действие** или **състояние**

1.2.1. *от позицията на свидетел*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата **СВИДЕТЕЛСКИ РЕЛАТИВЕН ПРЕЗЕНС** (напр.: *tehdy pil po selou nos* → *тогава пиеше по цяла ноц*)

или

1.2.2. *от дистанция*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата **ДИСТАНТЕН РЕЛАТИВЕН ПРЕЗЕНС** (напр.: *tehdy zřejmě pil po selou nos* → *тогава явно е пиел по цяла ноц*)

или пък

1.3. **резултат от минало действие или състояние**,

1.3.1. *едновременен с изказването*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата **РЕЗУЛТАТИВЕН ПРЕЗЕНС** (напр.: *už pil a nesmí řídit* → *вече е пил² и не бива да шофира*)

или

1.3.2. *едновременен с друго минало действие или състояние*

1.3.2.1. *от позицията на свидетел*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата **СВИДЕТЕЛСКИ РЕЛАТИВЕН РЕЗУЛТАТИВЕН ПРЕЗЕНС** (напр.: *včera večer už pil a nesměl řídit* → *снощи вече беше пил и не биваше да шофира*)

или

1.3.2.2. *от дистанция*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата **ДИСТАНТЕН РЕЛАТИВЕН РЕЗУЛТАТИВЕН ПРЕЗЕНС** (напр.: *včera večer zřejmě už pil a nesměl řídit* → *снощи явно вече е бил пил и не е бивало да шофира*)

ИЛИ

2. че е налице **ВТОРИЧНА ВЕРБАЛИЗАЦИЯ** и че тази форма **ПРЕИЗКАЗВА**

2.1. **минало действие или състояние**,

2.1.1. *реферирано от позицията на свидетел*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата **РЕНАРАТИВЕН СВИДЕТЕЛСКИ ПРЕТЕРИТ** (напр.: *prů pil selou nos* → *пил цяла ноц*)

или

2.1.2. *реферирано от дистанция*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата **РЕНАРАТИВЕН ДИСТАНТЕН ПРЕТЕРИТ** (напр.: *prů zřejmě pil selou nos* → *явно бил пил¹ цяла ноц*)

или

2.2. **действие или състояние, едновременно с друго минало действие или състояние**

2.2.1. *реферирано от позицията на свидетел*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата **РЕНАРАТИВЕН СВИДЕ-**

ТЕЛСКИ РЕЛАТИВЕН ПРЕЗЕНС (напр.: *tehdy prý pil po celou noc* → *тогава пиел по цяла нощ*)

или

2.2.2. *реферирано от дистанция*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата РЕНАРАТИВЕН ДИСТАНТЕН РЕЛАТИВЕН ПРЕЗЕНС (напр.: *tehdy prý zřejmě pil po celou noc* → *тогава явно бил пиел по цяла нощ*)

или пък

2.3. **резултат от действие или състояние,**

2.3.1. *едновременен с изказването*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата РЕНАРАТИВЕН РЕЗУЛТАТИВЕН ПРЕЗЕНС (напр.: *prý už pil a nesmí řídit* → *вече бил пил*² и не бивало да шофира)

или

2.3.2. *едновременен с друго минало действие или състояние и*

2.3.2.1. *рефериран от позицията на свидетел*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата РЕНАРАТИВЕН СВИДЕТЕЛСКИ РЕЛАТИВЕН РЕЗУЛТАТИВЕН ПРЕЗЕНС (напр.: *podle ní včera večer už pil a nesměl řídit* → *според нея снощи вече бил пил*³ и не бивало да шофира)

или

2.3.2.2. *рефериран от дистанция*, то неин български ФЕ следва да бъде СЛОВОФОРМА на грамемата РЕНАРАТИВЕН ДИСТАНТЕН РЕЛАТИВЕН РЕЗУЛТАТИВЕН ПРЕЗЕНС (напр.: *podle ní včera večer zřejmě už pil a nesměl řídit* → *според нея снощи явно вече бил пил*⁴ и не бивало да шофира).

Заклучение

Както се вижда от алгоритъма за превод на чешки претеритни словоформи на български език, в семантично и формално отношение активното претеритно микрополе в съвременния чешки език се очертава като съвсем компактно и вътрешно неструктурирано. За разлика от него активното претеритно микрополе в съвременния български език е от семантична и формална гледна точка доста отчетливо структурирано, разделено на оформени около отделните претеритни грамеми сектори.

Прави впечатление и ярко изразената асиметричност между чешкото и българското претеритно микрополе, дължаща се на поголемия брой морфологизирани значения в българския език. Микрополето на претеритността в чешкия език се очертава като доста пообхватно от българското, тъй като се препокрива и със значителна

част от българското микрополе на презентността: от една страна – в резултативния, а от друга страна – в таксисния му сектор.

Разбира се, колкото по-маркирани са българските функционални еквиваленти на чешкия претерит, на толкова повече неутрализации и стилистични редакции те са подложени и толкова по-ниска е тяхната фреквентност. Като цяло кумулирането на прекалено много различни оператори и в чешкия, и в българския език, както и на морфологични маркери в българския език не се толерира особено.

По отношение на морфологизираните в българския език признаци *ренаративност*, *резултативност*, *релативност*, *свидетелственост* и *дистантност* чешката маркирана темпорална грамема **претерит** е определено индиферентна. Както показва анализираният езиков материал, тези значения могат да бъдат имплицирани от контекста, а при необходимост могат да бъдат и експлицирани от подходящи оператори – ренаративни, резултативни, релативни, дистантни. По тази причина внимателният анализ на контекста, в който са употребени чешките претеритни словоформи, е от решаващо значение за избора на техен адекватен български функционален еквивалент.

ЛИТЕРАТУРА

- Данчев 2001:** Данчев, А. *Съпоставително езикознание. Теория и методология.* [Danchev, A. Sapostavitelno ezikoznanie. Teoriya i metodologiya.] София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2001.
- Куцаров 1994:** Куцаров, И. *Едно екзотично наклонение на българския глагол.* [Kutsarov, I. Edno ekzotichno naklonenie na balgarskiya glagol.] София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994.
- Куцаров 2007:** Куцаров, И. *Теоретична граматика на българския език. Морфология.* [Kutsarov, I. Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya.] Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2007.
- Людсканов 1969:** Людсканов, А. Принципът на функционалните еквиваленти – основа на теорията и практиката на превода. [Lyudskanov, A. Printsipat na funktsionalnite ekvivalenti – osnova na teoriyata i praktikata na prevoda.] // *Изкуството на превода.* София: Наука и изкуство, 1969, 99 – 115.
- Маровска 2013:** Маровска, В. *Референция и реферирание в света на езика.* [Marovska, V. Referentsiya i referirane v sveta na ezika.] Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2013.
- Стойчев 2014:** Стойчев, С. *Съвременният български морфологичен резултатив и неговите функционални еквиваленти в съвременния чешки език.* [Stoychev, S. Savremenniyat balgarski morfologichen

rezultativ i negovite funkcionalni ekvivalenti v savremenniya cheshki ezik.] София: 2014 <дисертационен труд>.

Стойчев 2015: Стойчев, С. Функционално-семантичните микрополе-та на резултативността в съвременния български и в съвременния чешки език (опит за моделиране и конфронтативен анализ). [Stoychev, S. Funktsionalno-semantichnite mikropoleta na rezultativnostta v savremenniya balgarski i savremenniya cheshki ezik (opit za modelirane i konfrontativen analiz).] // *Съпоставително езикознание*. 2015, № 2, 30 – 45.

Травничек 1951: Trávníček, F. *Mluvnice spisovné češtiny II*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.

Щиха и кол. 2013: Štícha, F., a kol. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013.

ИЗТОЧНИЦИ

ЧНК – ПК: *Český národní korpus – paralelní korpus InterCorp*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 8.11.2016, WWW:<<http://www.korpus.cz>>.

Д-Б: Dousková, I. *Hrdý Budžes*. Praha: Huneck, 1998 :: Доускова, И. / прев. Пенчева, А. *Как вълците ме изядоха*. София: Колибри, 2005.

К-Л: Kratochvíl, J. *Lehni, bestie!* Brno: Petrov, 2002 :: Кратохвил, И. / прев. Пенчева, А. *Лягай долу, звяр!* София: Колибри, 2006.

К-Х: Kriseová, E. *Václav Havel – životopis*. Brno: Atlantis, 1991 :: Кризеова, Е. / прев. Христова, С.; Пенчев, В. *Вацлав Хавел – поет и президент*. София: Издателство на БАН, 1992.

М-К: Macuga, V. *Komandant*. Praha: Mladá fronta, 1994 :: Мацура, В. / прев. Симеонова, М. *Комендантът*. София: Стигмати, 2010.

У-С: Urban, M. *Sedmikostelí*. Praha: Argo, 2001 :: Урбан, М. / прев. Михайлова, М. *Седмоцърквие*. София: Стигмати, 2002.

Ч-Ф: Čapek, K. *Továrna na absolutno*. Praha: Československý spisovatel, 1982 :: Чапек, К. / прев. Иванчев, С., Иванчев Я. *Фабрика за абсолюто*. София: Унискорп, 2009.

Х-К: Hodrová, D. *Kukly*. Praha: Práce, 1991 :: Ходрова, Д. / прев. Григоров, Д. *Какавидите*. София: Стигмати, 2005.

Х-Ш: Hašek, J. *Osudy dobrého vojáka Švejka za Světové války*. Praha: Baronet, 1996 :: Хашек, Я. / прев. Иванчев, С. *Приключенията на добрия войник Швейк през Световната война*. София: Народна култура, 1969.